

ПОВСТАНСЬКИЙ РУХ НА КАТЕРИНОСЛАВЩИНІ: МАХНОВСЬКІ АЛЬТЕРНАТИВИ ЕКОНОМІЧНІЙ СКЛАДОВІЙ ПОЛІТИКИ ВОЄННОГО КОМУНІЗМУ (ОГЛЯД ПОДІЙ 1919 РОКУ)

INSURRECTIONARY MOVEMENT IN YEKATERINOSLAV GOVERNORATE: MAKHNO'S ALTERNATIVES TO THE ECONOMIC COMPONENTS OF WAR COMMUNISM POLICY (REVIEW OF EVENTS OF 1919 YEAR)

УДК 372.48

Дутчак В.В.

к.філос.н., доцент, завідувач кафедри гуманітарних наук
Комунальний вищий навчальний заклад «Інститут підприємництва «Стратегія» Дніпропетровської обласної ради»

Петровська А.О.

викладач кафедри гуманітарних дисциплін
Комунальний вищий навчальний заклад «Інститут підприємництва «Стратегія» Дніпропетровської обласної ради»

У статті розглядається повстанський рух 1919 року на території Катеринославської та Херсонської губернії та спроба впровадження у соціально-економічне життя регіону альтернативи політиці воєнного комунізму, яку пропонували ідеологи та активісти махновського руху.

Ключові слова: анархія, анархо-синдикалізм, воєнний комунізм, терор, «махновці», більшовики, «Батько Махно», продрозкладка, білогвардійці, націоналізація, самоврядування, госпрозрахунок.

В статье рассматривается повстанческое движение 1919 года на территории Екатеринославской и Херсонской губерний, а также попытки внедрения в социально-экономическую жизнь региона альтернативы политике воєнного коммунизма, которую

предлагали идеологи и активисты махновского движения.

Ключевые слова: анархия, анархо-синдикализм, военный коммунизм, террор, «махновцы», большевики, «Батко Махно», продрозверстка, белогвардейцы, национализация, самоуправление, хозрасчет.

The article examines the rebel movement in 1919 on the area of Kherson and Ekaterinoslav gubernias, and attempts to implement in socio-economic life of the region alternative of the war communism policy, which had been offered by the ideologists and activists of the Makhno movement.

Key words: anarchy, anarcho-syndicalism, war communism, terror, "Makhnovists" Bolsheviks, "Batko Makhno", surplus-appropriation system, the Whites, self-supporting running.

Постановка проблеми. Події Української революції на Катеринославщині у значній мірі залишаються terra incognita не лише для загалу, а й для професійних істориків. У радянській історіографії дослідження цих проблем було не актуальним. Провідною темою для вивчення була роль більшовицької партії у боротьбі за маси та владу. Широкий національно-патріотичний і анархістський партизанський рух українських селян, вважалися явищем реакційним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про анархістський рух і діяльність легендарного селянського батька Махно в 90-х роках ХХ ст. та на поч. ХХІ ст. було видано досить багато наукових розвідок та публікацій таких авторів, як: Архрейський Д.В., Ахинько В.М., Беспечний Т.А., Верстюк В.Ф., Волковинський В.М., Лебеденко О.М., Голованов В.Я., Савченко В.О., Семенов С.Н. та інш. Політичну програму махновського руху розглядали Ситник О.М., Космина В.Г., Митрофаненко Ю.С., та Чоп В.М. Слід зауважити, що переважна більшість науковців зосередилась саме на дослідженні феномену повстанського руху українських анархістів у контексті збройного протистояння їх діючим режимам. Варто зазначити, що економічні складові махновського руху досліджені ще недостатньо.

Постановка завдання. Метою даної наукової публікації є дослідити певні сторінки махновського (в основному за класовою структурою селянського) руху 1919 року, на території Катеринославської та частково Херсонської губернії. Розглянути альтернативи політиці «воєнного комунізму», які пропонувалися ідеологами мах-

новського руху та спроби впровадження цих альтернатив у реальне життя.

Виклад основного матеріалу дослідження. 1919 рік махновці зустріли у якості вірних союзників більшовиків. Проте, протягом 1919 року настрої селян Катеринославщини стрімко змінилися. І з цим не міг не рахуватись Батько Махно.

З впровадженням у життя регіону політики «воєнного комунізму» у губернському центрі, який до того часу «вважався у продовольчому відношенні найблагодатнішим пунктом України» [5, с. 234] почали швидко танути істівні запаси, шалено зростали ціни. Вільна торгівля в місті була заборонена. Багато продовольства вивозилося в Росію. За підрахунками В. Андреева, у 1919 р. у селян було вилучено «15-20% виробленої ними продукції» [6, с. 55].

З прибуттям із Харкова надзвичайної комісії по боротьбі з контрреволюцією (ЧК) розпочались арешти і розстріли.

Виконуючи в життя рішення ІІІ Всеукраїнського з'їзду Рад про перехід від індивідуального до колективного ведення господарства місцеві більшовики розпочали примусове створення радгоспів та комун. Терор ЧК та продовольчих експедицій призвели до масових повстань українського селянства.

Петро Аршинов у своїй статті (квітень 1919 року) «Два шляхи» зазначав, що диктатура червоних і партійна бюрократія не є прийнятними для махновців. 10 квітня 1919 року повстанці провели ІІІ з'їзд, на якому представники 72 волостей гостро критикували більшовицьку систему призначень керівництва та інші вияви більшовицької

диктатури. Результатом з'їзду повстанців стала резолюція: «Диктатури, якої б не було партії, категорично не визнаємо. Лівим соціалістичним партіям надаємо право вільно існувати лише як провідникам різних шляхів соціалізму, але право вибору шляхів залишаємо за собою» [1, с. 113].

У квітні-травні 1919 року по всій Україні розпочалися повстання проти більшовиків. 7 травня 1919 р. Матвій Григор'єв вчинив заколот і підняв вірні йому частини на боротьбу проти більшовиків. Катеринославська губернія стала центром бойових дій з 10 по 20 травня.

Між тим 12 травня в Маріуполі, Махно на нараді командного складу своєї бригади, хоча і засудив політику радянської влади але підтримати повстання Григор'єва відмовився. Більшовикам стало відомо, що махновці планували 15 червня провести «советский и повстанческий съезд от уездов Александровского, Мариупольского, Бердянського, Мелитопольського, Бахмутського, Павлоградського» [8]. Ініціатива Махно викликала лютю більшовиків. Червоне командування вважало, що результатом цього з'їзду може стати «новый безобразный мятеж» [8] адже на думку Л. Троцького «Махновцы ничем не отличаются от григорьевцев» [12].

Розстріл більшовиками 12 червня на станції Синельникове штабу 1-ї Української повстанської дивізії імені батька Махна підштовхнув Нестора Івановича до переговорів з отаманом Григор'євим.

25 червня 1919р. в с. Компаніївці на нараді махновських та григор'євських командирів, було вирішено створити об'єднану повстанську армію. Командуючим армії став отаман Григор'єв, а Головою Реввійськради Н. Махно.

Між тим чергове панування більшовиків на Україні закінчувалось насамперед завдяки наступу Добровольчої армії генерала Денікіна.

28 червня білогвардійці захопили Катеринослав. На початку липня загони Махно і Григор'єва зайняли Елісаветград.

27 липня 1919 р. в с. Сентове (зараз Кіровоградщина) на нараді командирів об'єднаної повстанської армії Матвія Григор'єва було звинувачено у зраді і вбито махновцями.

Тим часом радянські війська продовжували відступати під ударами білогвардійців у напрямку Києва. Є відомості Катеринославського губкому більшовиків, що відступаючі червоні постійно піддавались атакам махновців зазначалось також, що «значна частина червоноармійців добровільно приєдналися до махновців» [8, с. 21].

Разом з білогвардійцями поверталися одвічні вороги селян – поміщики. Літо 1919 року видалося надзвичайно врожайним. Поміщики розраховували повернути не лише свої землі засіяні селянами, а також і врожай. Як емоційно згадував пізніше Винниченко: «Поміщицтво кинулось на селянство,

вгризлось у його жадними, зголоднілими зубами розлюченого паразита й почало в дикій сласности шматувати тіло свого вічного раба» [3, с. 477]. Українське село охопив широкий антиденікінський рух. Повстанці що боролись проти більшовиків, тепер розгорнули потужну партизанську війну проти білогвардійців. На цей період припадає відчутна зміна якості повстанської маси армії Махно насамперед завдяки напливу до її лав самостійницьки налаштованих партизан. Так до загонів «Батька» у цей час долучились отамани пропетлюрівської орієнтації (Мелашко, Чорний Ворон (Скляр), Іванов (Тишанін), Степовий (Пестушко)) незадоволені тим, що Петлюра в цей період не вів активної боротьби проти Денікіна. На цей час припадає, за свідченням Валерія Волковинського, певна «українізація» махновського руху. На мітингах «Батько» наголошує на тому, що потрібно захистити «неньку Україну» від комуністів та «біляків». Цей крок Махна, на думку американського історика М. Палія, був спричинений зміною настроїв серед повстанців-українців, яких у його війську нараховувалось близько 90%. Певний вплив на селянського «Батька» справила і його націоналістично налаштована дружина Галина Андріївна Кузьменко, вчителька української мови із Гуляйполя. Про це опосередковано згадує Сергій Семанов у своїй праці «Жизнь и смерть Нестора Махно» вказуючи, що відомий «анарх» І. Тепер, згадував «через жону Махно на него... оказывали дурное влияние украинские националисты» [11, с. 22]. Наслідком певної «українізації» махновської армії можна вважати видання восени 1919 року українськомовної махновської преси – газети «Шлях до волі» (Катеринослав) і «Анархіст-повстанець» (Полтава). Звичайно перебільшувати значення таких кроків Н. Махно не варто. Діючи як вправний політик, він використовував «вишиванковий антураж» маючи на меті залучити до своїх лав як можна більше повстанців «петлюрівської» орієнтації. Після конфлікту з червоними в махновському русі значну роль починають відігравати анархістнабатівці. У своїх документах «набатівці» визнавали окремішність України, погоджувались з тим, що Україна має свою історію і має право на своє майбутнє. Одеський історик Віктор Савченко вказує на той факт, що хоча українські анархісти не визнавали державні структури, проте «ставилися до України, як до автономної, незалежної частини колишньої Російської імперії, постійно вказуючи на український характер як анархістської організації, революції, так і майбутнього анархічного суспільства [9, с. 58]. Кульмінацією «національно-свідомого» поступу хитрого «Батька» стало підписання ним 20 вересня у Жмеринці договору з УНР про спільну боротьбу проти білогвардійців. У разі перемоги над білими «махновцям мав бути виділений «вільний район» для проведення (або

продовження) там першого в світі анархістського експерименту – «третьої революції» [10, с. 152]. Махновці віддали на лікування до петлюрівських шпиталів своїх поранених та отримали допомогу зброєю і боеприпасами. Щоправда цей договір не тривав довго.

28 жовтня 1919 року анархісти захопили Катеринослав. Чисельність махновської армії дуже швидко зростала і досягла у листопаді 1919 року близько 80 тис. чоловік.

Наприкінці 1919 року Нестор Махно вирішив будувати свою вільну республіку з анархічною моделлю суспільства. На невеликій території, яку махновці звільнили від денікінців, повстанці спробували втілити в життя ідеал безвладного суспільства. Територіально «Махновія» або «Гуляйпільська республіка» займала кілька повітів, до складу яких входили міста: Катеринослав, Верхньодніпровськ, Кічкас, Нікополь, Апостолове, Берислав. Владу на цій території контролювали місцеві партизанські загони, що у більшості були «за радянську владу, проти комуни», тобто за демократичну селянську владу й проти Радянської Комуністичної партії» [2, с. 31]. Таким чином, хоч і на короткий час, було створено махновську республіку з усіма (часом досить специфічними) атрибутами держави: органами управління, економікою, силовими структурами та ін..

Перед махновцями постала перспектива втілити в життя на територіях звільнених від білогвардійців і червоних альтернативу політиці, насамперед, більшовиків. Адже економічна і політична модель контрреволюціонерів білогвардійців була абсолютно неприйнятною для революціонерів-махновців, як і позиція національних державників-петлюрівців. Політика вчорашніх союзників – більшовиків не влаштовувала широкі селянські маси у зв'язку із втіленням у життя більшовицьким керівництвом принципів «воєнного комунізму».

У 1919 р. більшовиками було запроваджено нову політику, яка дістала назву «воєнний комунізм». Як відомо, метою цієї політики було: будівництво комунізму із широким застосуванням насильницьких методів, сувора мобілізація всіх ресурсів для боротьби з ворогами радянської влади, проведення підготовки до світової соціалістичної революції.

У країні примусово запроваджувався товарообмін без посередництва грошей. Було встановлено державну монополію на торгівлю найважливішими товарами. Приватні підприємства було націоналізовано. Ті ж з них, які ще не були націоналізовані, повинні були дотримуватися цін, які встановлював Раднаркомом РСФРР. Влада змушувала селян здавати запаси зерна та інших сільськогосподарських товарів за державними (дуже низькими) цінами, а ринкову торгівлю цими товарами було заборонено. Така політика отримала назву «про-

дрозкладки». Відбувалась фактична конфіскація товару в селян продзагонами. Українське село відповіло на заходи радянської влади широким повстанським рухом. Щоб придушити опір українських селян, більшовики розгорнули політику червоного терору. Терор був однією із найважливіших складових, політики «воєнного комунізму». Під репресії потрапили не лише реальні вороги радянського режиму, але й (головним чином) потенційні противники більшовицької диктатури.

Усі ці заходи запроваджувались декретом Всеукраїнського Виконавчого Комітету (12 квітня 1919 р.).

Що на цьому етапі могли запропонувати народу у якості альтернативи політиці більшовиків ідеологи та активісти махновського руху?

Основні принципи творення повстанцями «вільної самоврядної держави» були сформульовані у проекті «Декларації Революційно-повстанської армії України» [4]. Декларацію було затверджено 20 жовтня 1919 року радою махновців. Декларація проголошувала третю анархістську революцію в Україні (першою була буржуазна, другою – соціалістична). Головною метою боротьби Повстанської армії проголошувалось «вільне будівництво анархії»[4]. Махновці розуміли анархію, як ідею безвладного суспільства і організацію вільних (бажано позапартійних) рад. Ідеологія анархізму приваблювала селян Півдня України, як ідеологічний інструмент досягнення свободи від утисків несправедливої держави з усіма її атрибутами: царями, жандармами, поміщиками, чиновниками, червоними комісарами.

Основні принципи махновського будівництва були задекларовані на з'їздах рад селянських, робітничих і повстанських депутатів у Гуляйполі в лютому і квітні 1919 року.

Яку альтернативу більшовицькій націоналізації промисловості, державному контролю над виробництвом, мілітаризації праці, продрозкладці, загальній трудовій повинності населення могли запропонувати махновці? Усі фабрики і заводи негайно було передано в колективну власність та у повне розпорядження профспілок. Махновці, на відміну від більшовиків, не втрачались у виробничі відносини. Вони заохочували створення профспілок та фабзавкомів. У подальшому планувалось створити федерацію профспілок Катеринослава. Повстанці пропонували у майбутньому об'єднати профспілки та громадські організації у своєрідну «громаду» («общину»), яка б і займалась обговоренням та вирішенням суспільних та економічних проблем. Робітникам пропонувалось створити певний координаційний центр – економічну раду, яку б формували самі члени трудових колективів. Проте, як з'ясувалось пізніше, зміна форми власності на підприємствах (переведення їх у власність профспілок) не призвела до покращення та

збільшення обсягів виробництва, і, як наслідок, не покращила відношення міського пролетаріату до повстанців. Ідеї анархо-синдикалізму, на які спирались махновці під час спроб вирішення проблеми робітничого класу, не спрацювали. Робітники до нововведень анархістів поставились вороже. Основною соціальною базою махновського руху залишалось українське селянство. Не дивно що політика махновців на селі була більш результативною. Саме тут «Махновія» змогла запропонувати кращі альтернативи, ніж те, що впроваджувала радянська влада. На початку 1919 року маріонетковий уряд УРСР, розраховуючи скористатись стихією селян-повстанців, заявив про зрівняльний принцип розподілу землі після перемоги над Директорією УНР. Проте, після розгрому УНР практично вся поміщицька земля передавалась не селянам, а радгоспам, держгоспам, державним цукровим заводам. Селянин, який проливав свою кров за землю і волю, для якого власна земля була головною мрією, відчував себе ошуканим. На відміну від більшовиків, махновці земельне питання вирішували на користь селян. На території «Махновії» земельні закони інших режимів було скасовано. Землю отримували у своє розпорядження селянські громади, які самостійно мали вирішити питання про форми землекористування.

Так, у резолюції II з'їзду зазначалось: «Виходячи з принципу, що "земля – нічия" і користуватися нею можуть тільки ті, котрі трудяться на ній, хто обробляє її – земля повинна перейти в користування трудового селянства України безоплатно за нормою зрівняльно-трудовою, тобто має забезпечувати споживчу норму на підставі докладання власної праці» [7, с. 90]. Розподіл землі було проведено з врахуванням кількості членів родини. Нестор Махно намагався максимально мінімізувати негативний вплив війни на селянські господарства. Тому, якщо для потреб повстанців селянам необхідно було надати коней, цим питанням займались самі сільські Ради, які «постановляли, що їх слід брати в осіб, у котрих це не призведе до зупинення сільськогосподарських робіт» [7, с. 92].

Районні з'їзди Рад визнали принцип колективної власності на землю і весною 1919 р. рішуче провели перерозподіл поміщицьких та куркульських земель. І хоча в цілому налагодити ефективно економічне життя прихильники анархізму не спромоглися, деякі заходи махновців для економіки регіону принесли позитивні результати. Так, як зазначає Володимир Чоп, «махновська система не передбачала апарату економічного регулювання, і на її території в 1919 р. відродились ринкові відносини» [13]. А толерантне ставлення махновців до грошей усіх тогочасних урядів, ходіння на території «Махновії» всіх існуючих грошових знаків у поєднанні з системою товарно-грошових відносин, яка відродилась та територіях контр-

ольованих махновцями, поступово стабілізували курси валют. Що ж до інформації про ходіння на території «Махновії» своїх грошових знаків (бонів), на яких нібито було написано «Гоп, кумо не журись в Махна гроші завелись» то ці «факти» розглядаються дослідниками, як анекдот, що не має під собою реального підґрунтя.

Позитивною можна вважати і соціальну політику махновців, яка повністю спиралась на органи місцевого самоврядування. Так населення створювало комісії, які надавали матеріальну підтримку безробітним, надавали медичну допомогу, опікувались лікарнями, притулками та школами.

Махновська республіка протрималась у Катеринославі лише півтора місяця. 8 грудня 1919 року махновців вибив із міста генерал Яків Слащов.

Висновки з проведеного дослідження. Створити зразкову модель справедливого суспільства махновцям не вдалося, їх заходи у промисловості потерпіли крах. Проте, протилежні політиці комуністичного режиму дії повстанців у сфері товарно-грошових відносин та вирішення ними аграрного питання на користь селянства, безумовно, були кращою альтернативою політиці воєнного комунізму.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Аршинов П. А. История махновского движения (1918-1921) / П. А. Аршинов. – Запорожье : Дикое поле, 1995. – 179 с.
2. Бабічева О. С. Історія анархістського руху в Україні / О. С. Бабічева // Грані. – 2006. – № 6 (50). – С. 28–33.
3. Винниченко В. К. Відродження нації : в 3 т. Т. 3 / Володимир Кирилович Винниченко. – К. : Вид-во політ. л-ри України, 1990. – 542 с.
4. Декларация Революционно-повстанческой армии Украины (махновцев). – Александровск, 1919.
5. Игреньев Г. Екатеринославскія воспоминанія (август 1918 г. – июнь 1919 г.) / Г. Игреньев // Архив русской революции : в 22 т. Т. 3-4 / изд. И. В. Гессен. – М. : ТЕРРА-Политиздат, 1991. – С. 234–247.
6. Конквест Р. Жнива скорботи: Радянська колективізація і голодомор / Джон Роберт Акворт Конквест ; [пер. з англ. С. Головки, С. Васильченко та ін.]. – К. : Либідь, 1993. – 384 с.
7. Нестор Махно. Крестьянское движение на Украине. 1918-192: Документы и материалы // Серия: Крестьянская революция в России. 1902-1922 гг.: Документы и материалы / [под ред. В. Данилова и Т. Шанина]. – М. : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2006. – 1000 с.
8. Приказ революционного военного совета республики о запрещении советского и повстанческого съезда созываемого исполкомом Гуляй-Поля и штабом бригады Н. Махно // Н. Махно и махновское движение: из истории повстанческого движения в Екатеринославской губернии : сб. документов и материалов / [сост. Г. А. Борисов, Д. Ю. Мешков, М. А. Скок]. – Днепропетровск : DAES, 1993. – 77 с.

9. Савченко В. «Єдиний анархізм» конфедерації «Набат» // Україна: становлення незалежності : все-укр. істор. наук.-метод. конференція. – Одеса : ОГУ, 1993. – Ч. 1. – С. 52–58.

10. Савченко В. О. Політичний проект махновського руху жовтня-грудня 1919 р. / В. О. Савченко // Матеріали I Міжнародної наук. конф., м. Одеса, 18-19 листоп. 2005 р. – Одеса, 2005. – С. 152–153.

11. Семанов С. Н. Под черным знаменем (Жизнь и смерть Нестора Махно) / С. Н. Семанов // Роман-газета. – 1993. – № 4. – С. 1–38.

12. Троцкий Л. Д. Махновщина («Селянская правда», 7 июня 1919 г.) / Л. Д. Троцкий // Н. Махно и махновское движение: из истории повстанческого движения в Екатеринославской губернии : сб. документов и материалов / [сост. Г. А. Борисов, Д. Ю. Мешков, М. А. Скок]. – Днепропетровск : DAES, 1993. – 77 с.

13. Чоп В. М. Махновський рух в Україні 1917-1921 рр.: проблеми ідеології, суспільного та військового устрою : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 : захищена 04.01.02 / Володимир Миколайович Чоп ; Запорізький держ. ун-т. – Запоріжжя, 2002. – 289 с.

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF ASSESSMENT OF THE FARMS' COMPETITIVENESS

У статті розглянуто теоретичні та методичні аспекти оцінки рівня конкурентоспроможності фермерських господарств. Обґрунтовано необхідність врахування соціальної та економічної складових, а також загального стану розвитку галузі на рівні регіону та в масштабі країни.

Ключові слова: конкурентоспроможні, методика, методологія, фермерські господарства, аграрне виробництво.

В статье рассмотрены теоретические и методические аспекты оценки уровня конкурентоспособности фермерских хозяйств. Обоснована необходимость учета соци-

альной и экономической составляющих, а также общего состояния развития отрасли на уровне региона и в масштабе страны.

Ключевые слова: конкурентоспособные, методика, методология, фермерские хозяйства, аграрное производство.

The paper considers theoretical and methodological aspects of the evaluation of the farms. The necessity of taking into account the social and economic components, as well as the general state of the industry at the regional level and on a national scale.

Key words: competitive, technique, methodology, farms, agricultural production.

УДК 334.732.6

Єременко Д.В.

к.е.н., доцент кафедри обліку та оподаткування
Таврійський державний
агротехнологічний університет

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку вітчизняного аграрного сектору особливого значення набувають питання збільшення чисельності малих підприємницьких господарств та підвищення рівня конкурентоспроможності суб'єктів аграрного підприємництва, що базуються на використанні власного ресурсного потенціалу та тісно інтегровані у систему соціально-економічних відносин сільської громади. Забезпечення ефективного функціонування фермерських господарств як унікальної складової системи аграрного виробництва в цьому аспекті відіграє важливу роль як в суто економічних, так і в соціальних питаннях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика розвитку вітчизняного фермерства як складової системи аграрного підприємництва знайшла своє відображення в працях В.К. Збарського, М.Й. Маліка, П.Т. Саблука, Ю.О. Лупенка, Т.І. Яворської та ін.

Постановка завдання. Метою дослідження є вивчення теоретико-методологічних засади оцінки рівня конкурентоспроможності фермерських гос-

подарств з урахуванням їхньої подвійної соціально-економічної природи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Специфіка оцінки рівня конкурентоспроможності фермерських господарств як складової аграрного підприємництва обумовлюється низкою обставин, що впливають як із організаційно-господарської природи даної категорії сільгоспвиробників, так і обумовлені характером структурних трансформацій вітчизняного аграрного сектору як багатокладної системи.

1. Сучасні вітчизняні фермерські господарства являють собою результат тривалого процесу становлення, у результаті якого відбувалися зміни щодо бачення ролі даного суб'єкта аграрного виробництва у розвитку галузі, а також його впливу на характер розбудови сільських територій. На даному етапі діяльність селянських господарств сімейного типу, яка здійснюється на товарних засадах, тісно інтегрована у комплекс виробничих та соціально-економічних процесів, як на рівні регіону, так і в макроекономічному масштабі.